

3

Spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne

Spółgłoski dźwięczne	Spółgłoski bezdźwięczne
b	p
d	t
g	k
w	f
z	s
ź (rz)	sz
dź	ć
ź	ś
dz	c
dź	cz
<i>inne spółgłoski dźwięczne niemające odpowiedników bezdźwięcznych:</i> r, l, ł, m, n, ń, j	

UWAGA!

Wszystkie samogłoski (a, ą, e, ę, i, u/ó, o, y) są **dźwięczne**.

Dla większości Polaków ch/h nie ma odpowiednika dźwięcznego.

W języku polskim oznaczanie spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych na końcu i w środku wyrazu na ogół nie zależy od wymowy. Aby się upewnić, jakie litery trzeba napisać na końcu lub w środku wyrazu, należy:

1. dobrać (znaleźć) taką formę tego samego wyrazu, w której ta spółgłoska znajdzie się przed samogłoską. To może być m.in.:

- dopełniacz liczby pojedynczej lub mnogiej, lub mianownik liczby mnogiej, np.
 chleb – chle**ba**, chle**by**, chle**bów**
 sąsiadka – sąsiad**ek**
 paw – pawia, pawie
 śnieg – śniegu, śniegi
 gaz – gazu, gazy, gazów

- inna forma czasownika, np.
 ma**ż**! – ma**że**, ma**żesz**
 wierz**!** – wierz**ę**, wierz**ymy**
 zró**b**! – niech zró**bi**! zró**bmy**!
2. dobrać taki wyraz pokrewny (z tej samej rodziny wyrazów), w którym ta spółgłoska znajduje się przed samogłoską lub spółgłoską wymawianą zawsze dźwięcznie:
r, l, ł, m, n, ń, j.

Przykłady:

licz**ba** – liczy**ć**

jedwab**!** – jedwab**ny**

we**ź**! – we**źmiesz**, we**źmie**

Na końcu wyrazu

Spółgłoski dźwięczne, które mają swoje odpowiedniki (pary) bezdźwięczne (**b, d, g, w, z, ż, ź, dz, dź, dż**), stojące na końcu wyrazu pisze się **niezgodnie** z wymową, tzn. wymawia się bezdźwięcznie, a pisze jako dźwięczne, np.

mró**z** [s] ró**g** [k] ry**ż** [sz] przyjd**ź** [ć] pieni**ądz** [c]

Spółgłoski, które nie mają pary bezdźwięcznej (**r, l, ł, m, n, ń, j**), wymawia się i pisze **tak samo**:

row**er** parasol stó**ł** dom syn koń maj

W środku wyrazu

Wymawia się bezdźwięcznie spółgłoski dźwięczne, które znajdują się w sąsiedztwie spółgłosek bezdźwięcznych, np. (wym. [f])

twar**z** kwiat swó**j** szwagier ćwiartka świat czwartek

Wymawia się dźwięcznie spółgłoski bezdźwięczne, które znajdują się w sąsiedztwie spółgłosek dźwięcznych, np.

branso**le**tka [z]

proś**ba** [ż]

Zjawisko ubezdźwięcznienia spółgłosek zachodzi często w formach deminutywnych (zdrobnieniach), np.

tore**b**ka [p], ale tor**ba**

gł**o**wka [f], ale gł**o**wa

ĆWICZENIA

I. Proszę zamienić liczbę mnogą na pojedynczą, a potem przeczytać głośno obie formy.

Przykład: chleby – **chleb**

1. błędy	–	13. kąty	–
2. sądy	–	14. śniegi	–
3. soki	–	15. rogi	–
4. czołgi	–	16. kody	–
5. węże	–	17. koty	–
6. sady	–	18. gołębie	–
7. ogrody	–	19. noże	–
8. pierogi	–	20. ptaki	–
9. sarkofagi	–	21. papierosy	–
10. limity	–	22. gwoździe	–
11. kołnierze	–	23. Szwedzi	–
12. sosy	–	24. płoty	–

II. Proszę zamienić formy deminutywne na podstawowe, a potem przeczytać głośno obie formy.

Przykład: główka – **głowa**

1. walizka	–	7. ławka	–
2. szybka	–	8. gniazdko	–
3. trąbka	–	9. drzewko	–
4. bluzka	–	10. wdówka	–
5. łóżko	–	11. łezka	–
6. torebka	–	12. kawka	–

III. Proszę zdecydować, którą z podanych liter wpisać w puste miejsce, a następnie znaleźć inną formę tego wyrazu (np. dopełniacz liczby pojedynczej lub mnogiej).

Przykład: pienią**dz** (dz/c) – *pieniądza*
księż**yc** (dz/c) – *księżyca*

1. obia... (d/t)	–	11. zą... (b/p)	–
2. móz... (g/k)	–	12. gara... (ż/sz)	–
3. leka... (rz/sz)	–	13. pocią... (g/k)	–
4. obru... (z/s)	–	14. szali... (g/k)	–
5. obra... (z/s)	–	15. śnie... (g/k)	–
6. gło... (z/s)	–	16. dowó... (d/t)	–
7. mió... (d/t)	–	17. ku... (rz/sz)	–
8. bu... (d/t)	–	18. ner... (w/f)	–
9. kalenda... (rz/sz)	–	19. sej... (w/f)	–
10. ry... (ż/sz)	–	20. ma... (ż/sz)	–

IV. Proszę wypisać z ćwiczenia III wyrazy, których zapis jest zgodny z wymową.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

V. Proszę poukładać rozsypane wyrazy w zdania.

Przykład: dowód osobisty masz?
Masz dowód osobisty?

- Katowic szalik do Żołnierz swój pociągu. zgubił w
.....
- obrus. wylał chrzanowy Danuty na Mąż sos

4

**Spółgłoski miękkie
i twarde**

Spółgłoski miękkie	Spółgłoski twarde
ś (si)	s
ć (ci)	c
ź (zi)	z
dź (dzi)	dz
ń (ni)	n

O wymowie spółgłosek miękkich i twardych decyduje udział środkowej części języka. Jeśli wznosi się ona lub dotyka podniebienia, powstają spółgłoski **miękkie**.

W piśmie oznaczamy miękkość spółgłosek za pomocą:

1. **kreseczki** nad literą oznaczającą odpowiednią spółgłoskę twardą: *ś, ć, ź, dź, ń*.
Używa się tych spółgłosek *n a k o ń c u* wyrazu lub *p r z e d* inną spółgłoską;

Przykłady:

pisać, koń, ćwierć, zaświecić, słońce, **d**źwięk, przyjaź**ń**, gałą**ź**

2. **litery i** dodanej do odpowiedniej spółgłoski twardej (c + i = **ci**, n + i = **ni** itd.).
Pisze się tak przed samogłoską (**ci** + **asto**).

Przykłady:

ciemny, ciepły, ziemia, **udział**, październik, kwiecień, kosiarka

UWAGA!

W tym przypadku litera **i** jest tylko znakiem miękkości, tzn. **n i e** p e ł n i funkcji samogłoski. Można to rozpoznać po tym, że **i** nie tworzy sylaby, np. *cie-pły, kwie-cień, zie-mia*, gdy tymczasem w słowach: **z**ima, **c**isza, **t**ani, **s**iwy litera **i** jest jednocześnie znakiem miękkości i samogłoską: *zi-ma, ta-ni, si-wy*.

Zarówno miękkie spółgłoski w pozycji przedsamogłoskowej, jak i te, zmiękczone za pomocą kreseczki, wymawia się tak samo, tzn. nie słychać wyraźnie **i**.

Przykłady:

ciepły – **ć**ma **s**iano – **ś**miech **z**iemia – **ź**ródło

Natomiast w spółgłoskach miękkich, w których **i** pełni rolę znaku miękkości oraz samogłoski, słychać wyraźnie **i**.

Przykłady:

cichy, **s**iwy, **z**imny, **d**ziki, **n**iski

PROSZĘ PORÓWNAĆ WYMOWĘ:

ciepły – **c**ichy **s**iano – **s**iwy **z**iemia – **z**imny **d**ziecko – **d**ziki

ĆWICZENIA

CZĘŚĆ A

* I. Proszę wpisać w puste miejsca **ś** lub **si**.

A:

1. **miesi**ąc
2. pro...ć
3. ...wieży
4. ...więto
5. ...miech
6. ...ciana
7. w...adać
8. wie...
9. wła...nie
10. osobi...cie
11. ...ła
12. ...wiat

B:

1. ...mierć
2. ...erpień
3. ...liczny
4. o...emna...cie
5. ...rodek
6. wymy...lić
7. li...ć
8. o...ć
9. kto...
10. dzie...ęć
11. jako...ć
12. do...wiadczenie

27. To bardzo ...ekawa powie...ć .
 28. Czy pia...no jest ...ęższe niż fortepian?
 29. Na ...rodku ś...eżki stał wielki nie...wie....
 30. Kup ...wier... kilo po...omek.

CZĘŚĆ B

***I.** Proszę wpisać w puste miejsca *s* lub *ś/si*.

A:

1. si ano	6. ...anki
2. ...ny	7. ...amotno...ć
3. u...ą...ć	8. miło...ć
4. ...wit	9. ...ostra
5. ...owa	10. ...yn

B:

1. o...a	6. Ba...a
2. pro...ba	7. no...!
3. te...ć	8. ...ędzia
4. ...ekret	9. ...atka
5. ro...a	10. ko...ć

***II.** Proszę wpisać w puste miejsca *z* lub *ź/zi*.

A:

1. Zuzia	6. ko...a
2. je...oro	7. ba...e
3. prze...ębienie	8. we...my!
4. bu...a	9. ...ródło
5. mro...ny	10. wa...on

B:

1. ...le	6. fi...yka
2. Ka...a	7. ga...eta
3. ...osia	8. ...oła
4. ...ły	9. wo...ć
5. ka...anie	10. pó...no

***III.** Proszę wpisać w puste miejsca *c* lub *ć/ci*.

A:

1. praca	6. pła...ć
2. pała...	7. ...ena
3. wró...ć	8. ...asny
4. kon...ert	9. no...
5. ...ały	10. ...ało

B:

1. pra...	6. ko...
2. ...emny	7. ...sza
3. pa...erz	8. bile...k
4. ...eń	9. o...ean
5. ...ałowac	10. częś...